

SPECIÁL z HISTORIE č.5

O NAŠÍ ŠKOLE

Škola Bílý Újezd, nejméně 255 let školní výuky dětí

Pro zájemce o historii naší sloučené obce.

ŠKOLA v BÍLÉM ÚJEZDU čp. 47

asi do roku 1921

asi rok 1904

V roce 2017 uspořádal Obecní úřad v Bílém Újezdu oslavy 190 let, od vzniku místní školy. Ale to se jednalo pouze o budovu školy, která byla nově postavena a vysvěcena dne 21.11.1826. V Bílém Újezdu výuka dětí probíhala již mnohem dříve. Ve své místní Kronice p. Jirásek uvádí, že nejstarší zápis o škole je z roku 1723, o místní farní škole. To by se zde vyučovalo již 300 let. Škola tehdy stála u silnice měla jednu vyučovací místnost a jednu obytnou místnost-byt pro učitele. Stavba byla dřevěná, přízemní a patřil k ní i chlév a stodola. V roce 1793 se stará, zchátralá škola, za silného větru sesula. V Bílém Újezdu pak až do roku 1826 škola nebyla. Kde se vyučovalo není známo. Je ale potřeba říci, že pan Jirásek hodně vycházel ze staré školní kroniky, která byla až od r. 1833 sepisována místním učitelem Janem VRABCEM. Tedy starší události pocházely ze vzpomínek tehdejších pamětníků.

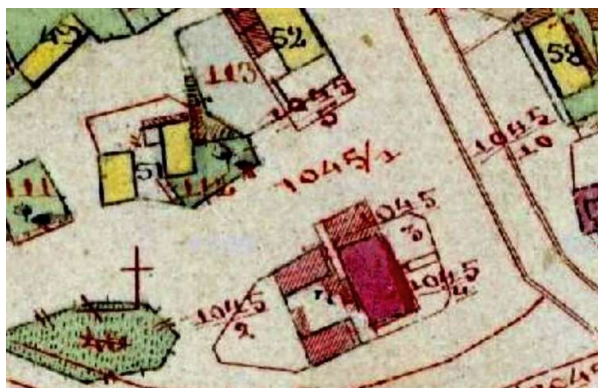
Podle matričních zápisů z místní fary je jisté, že škola v Bílém Újezdu existovala nejméně v r. 1768. Vyučoval a bydlel v ní kantor IGNÁC PILC, s manželkou JOSEFOU. V srpnu 1768 se jim ve škole narodila dcera MARIE a později i další děti. Pokud tedy zde v roce 1768 škola existovala, pak se v Bílém Újezdu děti učí již nejméně 255 let. Určitě by se ale ve starších matrikách našly i starší údaje. Existence školy je potvrzena i v roce asi 1771, kdy domy dostávaly první čp., škola měla čp. 28. Podle matrik škola v BÚ existovala i po roce 1793. V letech 1790 až 1800 se tam manželům Köhlerovým narodilo 5 dětí. Asi v r. 1804 si Ignác Köhler postavil poblíž školy nový dům s čp. 46, kde podle Kroniky, děti vyučoval. Tento dům stál přibližně na dnešním hřišti a byl zbořen po roce 1930. (viz. foto vpravo nahoře)

Bílý Újezd čp.46, asi r. 1930. V Muzeu a galerii Orlických hor, Rychnov n. Kn., je foto uloženo jako stará škola v Bílém Újezdu. Také podle Kroniky p. Jiráska, se tam vyučovalo, před postavením nové školy v r.1826.

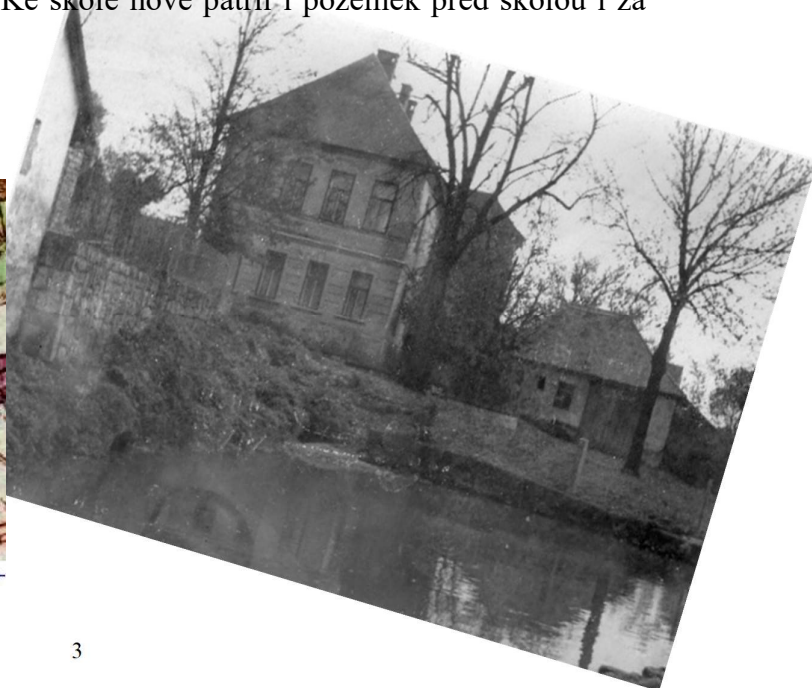

V r. 1805 budova školy dostala nové čp. 47, které má dodnes. Od roku 1821 ve škole žila rodina učitele Vrabce a do r. 1825 se jim ve škole narodily 3 děti.

Podoba stavby a její umístění je známo až z mapy v r. 1840. Tehdy škola stála na stejném místě jako dnes, na st.p. č. 7. U školy jsou dvě menší stavby (chlév a stodola) a školní dvůr. Všechny stavby byly kamenné. Do asi r. 1905 byla zakreslena přístavba, škola byla zvětšena asi o polovinu. Další přístavba je u zadní stěny školy. Přestavěny byly i obě stavby na školním dvoře. Ke škole nově patřil i pozemek před školou i za pomocnými stavbami-zahrada.

Bílý Újezd, mapa z r.1840, do které se červeným šrafováním zakreslovaly stavební změny. Škola je nad textem, na stp č. 7.

V r. 1823 ve škole bylo již 166 dětí, z toho 53 chudých. Nová škola byla postavena až v roce 1826. Ke stavbě nové školy nejsou známé žádné podrobnosti, V Kronice je uvedeno, že školu začali stavět v březnu 1825. Dokončena a slavnostně vysvěcena byla 21.11.1826. Tehdy se v ní začalo i učit. Podoba školy byla i v roce 1840 zřejmě stejná a je již známa z map z toho roku. Kronika: *Škola stála na stejném místě jako dnes. Byla kamenná, obdélníková, patrová. V přízemí byl vpravo byt pro učitele, vlevo byt pomocníka a kuchyně. V patře byly dvě prostorné třídy. Za školou byl školní dvůr, obehnaný zdí (dnes zahrada pro děti). Na školním dvoře byly další dvě menší kamenné stavby, chlév a stodola. Tehdy musel učitel i hospodařit, aby se uživil. Proto také měl přidělený pruh pole, od roudenské cesty až po hranice skalecké.*

Fotoarchiv Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou

Několik dalších údajů z Kroniky p. Jiráska:

Do školy docházely děti z Újezda, Hrošky, Mastů, Roudného, Ostrova, Visky i Ještětic. Výuka dětí probíhala od 1. ledna do konce března, ve věku od 6-ti do 12-ti let. Za výuku čtení, psaní, počítání, evangelium a hudbu se platilo týdně. Do školy v r. 1791 chodilo 93 dětí, z toho jich bylo 39 chudých, takže za výuku neplatily tzv. sobotáles. Např. z Roudného bylo školou povinných 13 dětí. Z nich 3 navštěvovali školu pravidelně, 1 přechodně a 9 vůbec ne. V Mastech to bylo 12–3–5–4. Později, v r. 1829 měl učitel Jan Vrabec pomocníka. Škola měla přes 200 žáků. Navíc pod školou v BÚ patřila i filiální škola na Skalce, která měla 129 žáků. V r. 1836 do školy chodilo již 237 dětí, z nich bylo 97 dětí chudých.

V r. 1870 přestala dohlídka duchovní správy na školu a vyučování. Učitelé přestali vybírat za žáky „sobotáles“ a dostávali plat z okresní školní pokladny. Školní docházka byla uzákoněna do 14-ti let. Roku 1875 byla škola změněna na trojtřídní. Třída vznikla v přízemí z části bytu učitele a podučitele – vybouráním příčky. Roku 1882 byla škola

rozšířena na 4 třídy. Nová třída byla zřízena v čp. 2, v bývalém sále hostince. V roce 1883 již bylo ve škole 407 žáků, tedy v jedné třídě bylo 85 až 126 žáků. Další rok 1884 jich bylo ve škole 339. V čp. 6, tehdy u Čiháčků, byla zřízena již 5. školní třída. Docházka dětí do školy: 60 % ji navštěvovalo velmi pilně, 28 % pilně, 8 % méně pilně a 4% nedbale. Dne 21.2.1875 zřídil ve škole učitel Josef Císař, školní žákovskou knihovnu.

Vzhledem k počtu dětí byla nutná přístavba budovy školy. Škola se stala 4 třídni a část dětí se učila v bývalém hostinském sále v čp. 2. Některé z přiškolených obcí, aby nemusely přispívat na stavbu, začaly jednat o postavení vlastní školy. Nejdříve Hroška a v r.1885 i Ještětice. V roce 1886 do školy docházelo celkem 385 žáků, z toho BÚ 80, Roudné 30, Masty 38, Hroška 116, Ostrov 14, Polomy 6, Víška 10, Zákoutí 7, Ještětice 63, Nové Dvory 19 a Borovina 2 děti. V r. 1888 byla odškolená Hroška a Ostrov, do vlastní nové školy. V roce 1889 měla škola v BÚ ještě 234 žáků, v 5-ti třídách. V roce 1892 byl počet tříd školy zredukován na 4. V r. 1895 byla pro 2. třídu pronajata místnost v čp. 52 Barbory Ehlové. Roku 1897 byla místnost označena jako nevyhovující a roku 1899 se počet tříd ve škole snížil na tři.

Přestavba budovy školy začala 1.6.1903 (kronika), stavba byla dokončena a vysvěcena dne 4.10.1903 (dostavěna a předána 22.9.1903). Budova školy, při pohledu od silnice, byla rozšířena doprava. Vzadu byla malá přístavba. V tomto roce také začalo stravování školní mládeže, která ve škole zůstávala na odpolední vyučování. Od 28.11 do 1. 3. dostávali přesporní žáci a místní chudé děti, denně dobrou polévku. Např. v r. 1905-1906 bylo vyvařováno pro 150 až 160 žáků denně.

Bílý Újezd, školní rok 1935-36,
def. učitel Karel Procházka.

V květnu 1905 byla přes celou délku školní budovy zřízena školní zahrada, která byla oplocena. Školní prázdniny v roce 1906 byly prodlouženy na dva měsíce, od 16.7. do 16.9. V roce 1908 Ještětice žádali o odškolení do vlastní nové školy. Přes opakované a zamítané žádosti se jim otevření nové, jednotřídní školy podařilo až v roce 1919. Roku 1908 se začalo jednat o zřízení Zimní hospodářské školy v B. Újezdu. To bylo odloženo, ale byla opět ve škole od r. 1909 zřízena čtvrtá třída.

V r. 1913 pořídila Hospodářsko-čtenářská beseda nové jeviště, do sálu hostince Josefa Beka. Děti tam sehrály hned v březnu 1913 divadelní představení Sůl na zlato. Ve školním roce 1913-1914 bylo ve škole 250 dětí ve 4 třídách, z toho z Ještětic bylo 98 dětí, z Mastů 57 dětí. V jednotlivých třídách bylo 51 až 75 žáků. V době I. Světové války, ještě v roce 1914, odešli ze školy 2 učitelé na vojnu. Ve škole tedy zůstali na 4 třídy učitelé dva, zavedli střídavý rozvrh hodin. Pro vojenské účely dívky pletly ponožky, nátepníky, prošívaly papírové vložky do bot. Děti sbíraly i barevné kovy, textil apod. V r. 1917 byl s kostelními zvony odvezen i školní zvonek (1 kg). Pro školy byl i nedostatek topiva. Po válce byla v r. 1919 v Ještěticích povolena nová škola, takže po Vánocích byla škola v BÚ trojtřídní.

V období mezi válkami ve škole učil Alois Smola, od r. 1917 do 1928, kdy jako řídicí učitel odešel do výsluhy. Další řídicí učitel byl Alfréd THÝN, od r. 1929 do r. 1945, kdy odešel do Hradce Králové. Od r. 1932 do roku 1941 zde učil def. učitel Karel PROCHÁZKA. Škola byla dvoutrídní a měla ročně kolem 70-ti žáků. Do 1. i do 2. třídy chodila asi polovina z nich. Mimo učitelů byla ve škole i učitelka domácích prací, většinou na kratší dobu. Ve školním roce 1935-36 byl jako škol. praktikant ve škole Václav Pilc z čp.6, později učil v Dobrém. Ve stejném roce bylo zrušeno čtvrtletní vysvědčení. Děti také pomáhaly na úpravě hřiště-po zbořeném domu čp. 46. Ve škole bylo vyučováno i náboženství římsko-katolické a československé.

II. třída v září 1935

Během války byla škola pouze jednotřídní, měla asi 40-45 žáků. Do školy nastoupila v r. 1939 učitelka nauk Anežka Holá. V roce 1940 byly pro nejmladší žáky zavedeny břídicové tabulky, kvůli úspoře papíru. V březnu 1945 se škola přemístila do hostince v Mastech. Ve škole v Bílém Újezdu bylo ubytováno asi 80 německých uprchlíků. Po odchodu A. Thýna, školu vedl v letech 1945 až 1947 Bohumil ROZUM, který před tím učil v Hrošce. V r. 1947 odešel do důchodu. V roce 1948 se řídícím učitelem stal Alois NOSEK, který učil v Houdkovicích. Jeho manželka byla Marie r. Dostálová z Polomu.

Bílý Újezd, školní rok 1935-36,
školní praktikant Václav Pilc

LIDOVÁ ŠKOLA HOSPODÁŘSKÁ

V listopadu 1937 v budově školy Bílý Újezd zahájila vyučování nová Lidová škola hospodářská, která měly vychovávat zdárné hospodáře. Třída měla 30 žáků z Bílého Újezdu, Hrošky, Mastů, Podbřezí, Lhoty a Netřeby. Výuka probíhala večer. Správce byl řídicí učitel Alfréd Thýn, učili členové místního učitelského sboru. V roce 1942 byla škola převzata do správy Ministerstva školství a dostala nový název Lidová škola zemědělská. Měla dva ročníky. Dne 22. 7.1945 se konala slavnost na ukončení Lidové školy zemědělské. Průvod s hudbou šel k pomníku padlých, kde byl položen věnec. Slavnostním řečníkem byl řídicí učitel Alfréd Thýn.

Od roku 1937 byla v Bílém Újezdě Lidová škola hospodářská. Vpravo učitel Karel Procházka, vpravo řídicí učitel Alfréd Thýn.

Bílý Újezd Lidová škola hospodářská, 1937 až 1946. Žáci byli z Bílého Újezdu, Hrošky, Mastů, Skalky, Lhoty, Netřeby, celkem asi 30 žáků.

Učitelé a obyvatelé školy, zapsaní v matrikách apod. 1768 až 1921

Obyvatelé školy byli v matrikách zapsáni pouze tehdy, pokud se tam někdo narodil, zemřel nebo se oženil/provdal. Protože se učitelé v období 1770 až 1921 často střídali, nejsou v matrikách zapsáni všichni, kdo ve škole učili.

Již před přidělením čp jednotlivým domům v roce 1771, žil ve škole učitel IGNÁC PILC s manželkou JOSEFOU. Ignác Pilc se narodil asi v roce 1721, Josefa Pilcová se narodila asi v r. 1737. Ve škole se jim narodily nejméně 4 děti. V r. 1768 se narodila MARIE – viz další text, syn FRANTIŠEK nar. 1770. JAN nar. 1773 zemřel jako dítě. Roku 1775 se narodila JOSEFA. Ignác Pilc si v roce 1777 postavil nový dům, nyní čp. 43 a rodina se tam odstěhovala. Tam se jim ještě narodili synové ANTONÍN nar. 1777 a JAN nar. 1780. Jan Pilc se také stal učitelem, do své smrti (v roce 1818) učil na Skalce. Oba manželé zemřeli v čp. 46, který si postavila rodina jejich dcery Marie, provdané Köhlerové. Ignác Pilc zemřel v r. 1806, 85 let, Josefa Pilcová zemřela v r. 1811, 74 let. *Podle Kroniky byl Ignác Pilc řídícím učitelem až do své smrti.*

Že i ti nejmenší chodili rádi do školy i když jim "nohy neslouží", ukazuje obrázek z časopisu Rodiče a škola, rok 1934. V Bílém Újezdu zavezl Jenda Švorců do školy spolužáka Kulštejna, když "nemohl na nohu".

Dalším učitelem, později řídícím, se stal IGNÁC KÖHLER z Kunštátu, nar. asi 1767. V roce 1790 se oženil s MARIÍ r. PILCOVOU nar. 1768, dcerou řídícího učitele. Podle matrik se jim ve škole narodilo v letech 1790 až 1800 celkem 5 dětí. Z nich se JOSEFA nar. 1793 později stala v BÚ paní učitelovou. V roce 1804 si Ignác a Marie Köhlerovi postavili v BÚ nový dům čp. 46 a odstěhovali se. Dům stál asi v místě dnešního hřiště. Podle Kroniky se v něm i vyučovalo. Ignác Köhler zemřel v roce 1820, 53 let.

Dalším řídícím učitelem se stal JAN VRABEC, původem z Dobrého, učitel ze Žďáru. Byl asi přidělen na místo zemřelého Ignáce Köhlera a později se také stal řídícím učitelem. V r. 1821, 33 let, se oženil s JOSEFOU roz. KÖHLEROVOU 24 let, dcerou bývalého učitele z BÚ 46. Rodina žila ve škole a v letech 1822 až 1837 se jim narodilo 9 dětí. Z nich je pro školu důležitý syn JOSEF nar. 1825. Hospodyně Josefa Vrabcová zemřela v r. 1848, nedožitých 51 let. Vdovec a řídící učitel Jan Vrabec zemřel v roce 1853, 65,5 let.

Školu pak vedl syn JOSEF VRABEC nar. 1825, který se oženil s JOHANOU roz. KODÝTKOVOU, dcerou učitele z Vamberka. V r. 1857 se jim zde narodil syn JOSEF a v r. 1859 zemřela dcera BOŽENA, 3 měsíce. V r. 1861 se odstěhovali do Vamberka.

Na jeho místo nastoupil JOSEF CÍSAŘ nar. 1818 v BÚ 55, jeho rodiče pak koupili BÚ 53. Josef CÍSAŘ 22 let, školní pomocník v Dobrém, byl v r. 1845 oddán s MARIÍ roz. SLAVÍKOVOU 21 let, dcerou učitele z Dobrého 2. Do Bílého Újezdu se přistěhovali asi v r. 1861 i s rodiči Slavíkovými. V r. 1862 se jim zde narodil syn ALOIS. Ostatní děti se narodily ještě v Dobrém čp. 2. Ve škole v r. 1863 zemřel Jan Slavík 87 let, v r. 1864 zemřela Marie Císařová-manželka, 39 let. V r. 1865 zemřela

vdova Barbora Slavíková, 89 let. Poslední zápis k čp. 47 a Císařovým je z roku 1877, kdy zemřel jejich syn FRANTIŠEK, 20 let.

Potom není delší dobu známo, kdo ve škole bydlel. Ale např. je v Kronice uvedeno, že ve škole učil v letech 1877-79 Jaroslav BĚLOBRÁDEK, původem z Ohnišova. V r. 1879 se zde oženil s Annou r. Koubkovou z BÚ 45 a do zdejší školy se vrátil v letech 1881 až 1891 jako řídící učitel. V matrikách je zápis jen o jejich svatbě.

Podle matrik také učitelé bydleli i v jiných domech v Bílém Újezdu. Např. VÁCLAV CIBULKA z Luže s manželkou MARIÍ roz. KAŠPAROVOU z Hrošky žili v letech 1887 až 1889 v BÚ 9 a BÚ 2. Učitel VILÉM NETUKA s manželkou BOŽENOU žili cca v letech 1889-95 v čp. 31. Učitel ARNOŠT HNATOWITZ s manželkou TEREZIÍ, oba z Josefova, žili v r. 1896 v BÚ 24. Později učil ve škole v Podbřezí – Skalce.

Posledními, kdo jsou uvedeni ve veřejně přístupných matrikách, je rodina CHLÁDKOVA. Řídící učitel Josef Chládek nar. 1858, byl syn poštmistra z Hoříček, NA. Za manželku měl STANISLAVU roz. KOLÍSKOVOU, dceru řídícího učitele z České Skalice. Do Bílého Újezdu se přistěhovali nejméně v r. 1895, kdy zde zemřela vdova Anna Kolísková 64 let. Bydlel s nimi i jejich syn JOSEF CHLÁDEK nar. 1887 Čes. Skalice. Měl zde pronajatý obchod v čp. 52 a byl ředitel kůru. Dcera ANNA nar. 1888 také v Čes. Skalici se v r. 1912 provdala za Karla Piepenbrinka, úředníka z Maďarska. Josef Chládek v r. 1917 zemřel, v nedožitých 59-ti letech.

Podle sčítání obyvatel v r. 1921 ve škole bydlel učitel SMRŽ BŘETISLAV nar. 1891 s manželkou MARIÍ z Českého Meziříčí. Učil zde ale pouze 6 měsíců, v dubnu 1921 zemřel na tuberkulózu, 30 let. Bydlela tam i učitelka KŘENOVÁ ALOISIE nar. 1895 u Poličky, učila zde jen 9 měsíců.

V letech 1928-9 v BÚ učila asi 1,5 roku BOŽENA VEJROVÁ, původem z Kounova. V r. 1930 se provdala za Jaroslava Kozla, učitele z Dobrušky a odstěhovala se.

Rok 1960, řídící učitel Nosek Alois od r. 1948, učitelka M. Pitašová v r. 1958-1960.

Do Orlických hor

-ze školní kroniky, uložené v St.archivu v RK

Den 20.VI.1933 začal velmi neslibným počasím, ale to našim dětem nevadilo a chutě sedaly na "žebříňák" páně Kohlův z Mastů, který nás svezl až do Rovného. Odtud pěšky do Šedivin a na Jiráskovu chatu na Dříži. Chladný větřík způsobil, že jsme bez únavy stoupali až na Deštnou s rozhlednou. Po hranicích ČSR a Německa jsme došli až na Šerlich s Masarykovou chatou a odtud do Šerlišského mlýna, kde jsme noclehovali. Příštího dne jsme přešli přes Sedloňovský kopec do údolí a po odbočce na vrch Špičák sešli jsme do Rovného, odkud nás pan Sedláček z Bílého Újezda přivezl "živé a zdravé" domů.

Pro prvouku a vlastivědu budou dojmy z Orlických hor velmi účinné. Na obrázcích je cestování na „žebříňáku“, zastávka a odpočinek na Deštné 1114 m nad mořem a spánkem osvěženi druhého dne ráno.

Poznámka: Na výletě byla 1. třída. 2. třída odjela na 3 dny do Prahy.

1933 Deštná , Orlické hory.

1933 Šerlišský mlýn

Školní výlet 23. 6.1934

-ze školní kroniky, uložené v St.archivu v RK (část chybi)

Školní výlet do Králové Dvora (Zvičina, Labská přehrada, Les království a klášter v Kuksu) a Ratibořic autobusem. Cena autobusu činila Kč 370,-. Chudší žáci jeli zdarma. Jejich cestné a vydání za občerstvení ve výši Kč 50,- bylo uhrazeno ze školního jmění.

Vyjelo se v sobotu 23. VI. o šesté hodině směrem Dobruška, Bohuslavice, Josefov, Jaroměř, Králův Dvůr, se zastávkou v Kuksu, kde jsme si prohlídli klášter se všemi jeho památkami a uměleckými sochami, obrazy apod. a hrobkou hrabat Šporků.

Odtud dovezl autobus naši výpravu přes Bílou Třemešnou k Tišnovské labské přehradě v Lese království. Po přesnídávce odjeli jsme k nádraží v Bílé Třemešné a odtud jsme nastoupili pěšky cestu na vrchol Zvičiny, z níž byl pěkný rozhled na Krkonoše, orlické podhůří i do Českého ráje. Po kratičkém oddechu a „volné zábavě“ zvětšili jsme naši veselost prozrazující tváře na fotografickou desku a nastoupili sestup, jehož cílem byltext není nyní k dispozici.....

.....se k hrdinům Němcové románu Babička. Na újezdeckém hřbitově je hrob, v němž odpočívá „mlynářovic Mančinka“, jež se přivdala do mlýna v Mastech. Když se děti dosyta „vybrodily“ v řece Úpě pod Viktorčiným splavem, nastoupili jsme cestu k domovu v úplném zdraví a svěžesti, obohaceni mnoha dojmy a zkušenostmi, které nám jistě velmi poslouží při vyučování vlastivědě, reáliím, občanské nauce apod.

1934 na vrcholu Zvičiny,

Zpracoval: VI. Ježek

Tisk: OÚ Bílý Újezd

Hlavní zdroje:

Občasník

K tisku připravila: knihovna Bílý Újezd

12/2023

- z internetu- veřejně přístupné údaje z matrik za období cca 1770 až 1935, uložených ve Stát.archivu Zámorsk
- kopie map z I.vojenského mapování cca 1770 a mapy z let 1840 až cca 1900, <https://ags.cuzk.cz>
- z fotoarchivu Obecního úřadu Bílý Újezd - skeny fotografií zapůjčených spoluobčany
- další případné zdroje uvedené v textu

Distribuce: kancelář OÚ, knihovna v Bílém Újezdě, obchod Bílý Újezd a Hroška Za případné doplňující informace budeme rádi.

Děkujeme občanům za zapůjčení fotografií pro archiv OÚ. Elektronicky na stránkách <https://knihovnabilyujezd.webk.cz/>